

Starta eko

Biodling

Börja med ekologisk biodling

Text: Thomas Rafstedt Foto: Johann Lang

När jag står på marknad och säljer min ekologiska honung får jag ofta frågan – All honung är väl ekologisk? En annan vanlig fråga är - Hur vet du vart dina bin flyger? Helt kortfattat svarar jag att ingen honung får benämnas ekologisk som inte är certifierad och följer uppsatta regler. På den andra frågan svarar jag att jag vet vart mina bin flyger eftersom deras flygradie är ungefär 3 km. Inom den radien är markerna främst ekologiskt odlade eller skogs- och ängsmark.

Ekologiska biodlare i landet har oftast en ideologisk syn på sin biodling. De ser därtill en förenkling av att sälja sin honung i butik då dessa gärna tar in ekologisk honung i sitt sortiment.

Efterfrågan på svensk ekologisk honung är stor, mycket större än tillgången. Antalet ekologiska biodlare är liten. Endast ett 40-tal biodlare med cirka 3 000 samhällen drev certifierad, ekologisk biodling år 2012.

Många biodlare i Sverige driver en biodling som kan betraktas som ekologisk där de inte använder bekämpnings- eller läkemedel, tar hänsyn till binas välfärd och har sina kupor placerade på lämpliga marker. Men utan att vara certifierade och följa uppställda regler får de inte benämna sin honung som ekologisk. För de mindre biodlarna blir det något dyrare att vara ekologisk biodlare än för större. Det är kontrollkostnaderna som proportionellt blir högre utslaget per samhälle om man inte har så många. Merkostnader för ekobiodlare är även sockerkostnaden vid invintring och vaxkostnad om man inte har eget vaxhanteringssystem.

Unga drottningar testade för nosema, utrensning och kalkyngel ger bra förutsättningar för friska och välmående samhällen.

Certifieringsprocessen

Omställning

Den som vill bli ekologisk biodlare ska ställa om biodlingen under ett år. Anmälan kan komma in till kontrollorganet under hela året men för den som vill ansluta sig till KRAV gäller att ansökan ska komma in före den 1 maj för att innevarande år ska räknas som omställningsår.

Vax vid inträde

Under omställningsåret måste vaxet i samhällena bytas ut till ekologiskt vax. I vaxet i konventionella samhällen kan nämligen läkemedels- och bekämpningsmedelsrester ha ansamlats. Om man tror att vaxet är fritt från dessa finns det också möjligheten att analysera vaxet vilket bekostas av biodlaren. Det kan i dagsläget vara svårt att komma över ekologiskt bivax vid starten av din ekologiska biodling.

Bigårdarna placeras så att dragförhållandena främst är på ekologiskt odlade marker, skogs- och ängsmark eller odlingar som sköts med liten miljöpåverkan.

Inköp av bin och drottningar

Om du köper in bin och drottningar ska dessa komma från ekologiska biodlare. Om du köper in konventionella bisamhällen ska vaxet bytas inom omställningsperioden. Högst 10 procent av det antal samhällen du hade vid invintringen föregående år får köpas in. Ramar med det konventionella vaxet byts ut allt eftersom ynglet kryper ut. Ramarna placeras lämpligen i skattlådan under tiden.

Svärmar och paketbin har ju inget medföljande vax men du ska räkna in även dessa i de 10 procent samhällen som du får köpa in.

Samma förhållande med 10 procent gäller för drottningar som införskaffas under året om de inte är ekologiska.

Placering av bigårdar

Bigårdarna ska placeras så att dragförhållandena inom 3 km radie främst är på ekologiskt odlade marker, skogs- och ängsmark eller odlingar som sköts med liten miljöpåverkan. Det här kan innebära problem då dagens jordbruksområden domineras av konventionellt jordbruk där växtskyddsmedel används. Konventionella oljeväxt-, frukt- och bärodlingar behandlas idag ofta

med en rad växtskyddsmedel både mot skadeinsekter och ogräs. Om dina bigårdar är permanent placerade går det ofta inte att undvika konventionella fält med oljeväxter inom 3 km-zonen. Det lokala Hus-hållningssällskapet eller den lokala avdelningen för Ekologiska Lantbrukarna kan ge information om ekologiska gårdar där det kan vara lämpligt att placera bin.

Bigårdar får inte placeras i närheten av odlingar med GMO-grödor. Du kan kontrollera på Jordbruksverkets webbplats om det finns försök eller odling av GMO-grödor i dina bins närhet. Se www.jordbruksverket.se/genteknik.

I bigården får du bara använda godkända medel och arbetsätt som lie och gräs-röjare. Medel av typen Roundup mot vege-tation är inte godkända.

Kupor och kupmaterial

I vårt nordliga klimat med en lång vinter mår bina bra i väl ventilerade kupor gärna med högboten.

Kupans yngelrum ska huvudsakligen vara utfört av naturligt material. Vikten av botten, yngelrum och tak ska utgöras till minst hälften av naturligt material.

Ramar och mellanväggar i skattlådorna och yngelrummet får inte utgöras av plast.

Vaxhantering

Många ekobiodlare har ett slutet system för sin vaxhantering vilket gör att man kan vara helt säker på att vaxet är rent. Detta system bygger på att man gjuter sina vaxmellanväggar själv. Det finns i dag bara ett företag i Sverige som är certifierat för ekologisk vaxhantering.

Biskötsel

Arbetet med bina skiljer inte mycket från konventionell biodling. Skötsel av bisamhällena kan ske mer eller mindre extensivt. Föryrkesbiodlare med stort antal samhällen är det viktigt med en rationell skötsel för

att minimera tidsåtgång och resor. Kontrollera samhällenas och drottningarnas status under försommaren. Om de inte är fullvärdiga, försök byta drottningar så snart som möjligt. Det är ofta bra att ha unga drottningar i samhällena, helst inte äldre än 2 år. Då är dessutom risken för pucklande samhällen, det vill säga ägg-läggande arbetsbin i avsaknad av drottning, på våren mindre.

Ramar för drönarbygge sätts in så snart som möjligt i slutet av april. Drönaryngel bör skäras ut ett antal gånger så tidigt som möjligt under säsongen och med 10-dagarsintervall. Då drönarynglet skärs ut får du även en kontroll av samhällenas svärmningsbenägenhet eftersom bina gärna drar upp drottningceller på resterna av det utskurna vaxet. Utskärningen av drönaryngel kan hålla på till slutet av juni men den viktigaste tiden för att få ned kvalstermängden är under våren och försommaren.

För att byta vaxet i yngelrummet kan du starta tidigt med att flytta ut svarta ramar mot sidorna för byte senare under hösten. Vid invintringen ersätter du dessa mot nya ramar med mellanväggar.

Vid skattning av samhällena vid skörden ska du vara varsam. Enklast är att placera bitömmare under de skattlådor som ska skördas och återkomma senare. Då har de flesta bina lämnat lådorna. För att få ut resterande bin kan du använda biblås. Denna arbetsmetod innebär dock en extra resa till bigården. Att använda kemiska medel, repellenter, för att få bina att avlägsna sig från skattlådorna är inte tillåtet.

Efter sista skörden kan det vara lämpligt att behandla med myrsyra, om kvalitetsnedfallet varit stort, för att få friska vinterbin. En sådan tidig behandling tillsammans med tidig invintring innebär att du inte kan få ett sent drag av ljun- eller bladhonung. För myrsyrebehandlingen är Nassenheider fördunstare eller Krämerplattor bra hjälpmedel.

Oxalsyrebehandlingen är årets sista ingrepp och sker när ynglet är utkrupet.

Utrensning av dött yngel på kort tid är ett tecken på bisamhällets städiver. Frysdödat yngel ska rensas ut på mindre än 48 timmar för att drottningen ska få godkänt för fortsatt odling och avel.

Behandlingen har ingen effekt på produktionen av friska vinterbin men samhällena kan under våren starta med ett minimum av kvalster.

Byte av drottningar, som är för gamla eller inte uppfyller de krav du ställer, sker under slutet av säsongen och går oftast bra in i september. Drottningarna får inte vingklippas.

Foder och utfodring av bin

Vid invintringen ska bina fodras med ekologiskt certifierat socker eller certifierad honung. Det är lämpligt att spara honung och pollen i yngelrummet om bina inte dragit in senhöst- eller bladhonung. Denna, oftast mineralrika honung, är inte bra för bina och kan orsaka kraftig utsot med risk för samhällets överlevnad.

Under säsongen kan extrema, långvariga väderförhållanden ställa till problem så att man är tvungen att nöutfodra bina för deras överlevnad. Om du tvingas göra en nöutfodring under säsongen krävs dispens från Jordbruksverket. Du ska använda ekologiskt socker eller honung även för detta.

Djurhälsa och sjukdomsbekämpning

Förebyggande åtgärder

Det är alltid så att starka, friska samhällen klarar många problem med sjukdomar, väder och klimat bättre än svaga samhällen. Vid invintringen är det därför viktigt att samhällena är starka och har rikligt med foder, gärna med en hel del honung lämnad i yngelrummet.

Avel

Idag sker över hela världen försök att genom avel få bin som klarar av varroakvalstret men i dagsläget måste vi fortsätta med olika behandlingsmetoder. Med aveln kan dock en hel del andra sjukdomar reduceras. Rätt drottningar med hög utrensning, ingen nosema eller kalk-yngel är idag basen för aveln mot sjukdomar.

Genom att avla på bin utan nosema går denna att hålla i schack. I april, innan årets bin har kläckts, gör man ett nosemaprov på avelsdrottningarnas samhällen. Detta ger ett svar på om dessa drottningar duger till fortsatt odling och avel.

Bin med hög utrensning, städiver, har färre sjukdomar, exempelvis amerikansk yngelröta. Avelsdrottningar testas på ut-

Behandling mot varroakvalster kan direkt efter skörden ske med Nassenheider myrsyra-fördunstare.

rensningen under försommaren. Testen kan göras på några olika sätt och går ut på att dött yngel ska rensas ut av bina under en viss tid.

Kalkyngel kan vara ett stort problem, men även här verkar det som om rätt drottningar ger minimalt med kalkyngel. En seriös drottningodlare odlar aldrig från samhällen med antydan till kalkyngel.

Varroakvalster

Varroa är idag ett stort hot mot våra bisamhällen. Det är endast på några få platser i landet som kvalstret ännu inte slagit till. Om inga åtgärder sätts in dör bisamhället efter några få år. Bekämpningen av kvalstret i den ekologiska biodlingen är mer krävande än med kemisk bekämpning även om det krävs mindre insatser i form av kapital.

I ekologisk biodling är det tillåtet att använda följande biocider för bekämpning av varroa: oxalsyra, myrsyra, mjölksyra och tymol. Det är alltså tillåtet att använda Apiguard som är tymolbaserat. I EU-regelverket nämns även ättiksyra och några ytterligare eteriska oljor. Vad gäller veterinärmedicinska läkemedel så får man generellt enbart använda preparat som innehåller tillåtna substanser. Som exempel får Apistan inte användas.

Dokumentation

Att vara ekologisk biodlare kräver en hel del dokumentation. Först ska bigårdarna och dess kupor märkas upp på plats så att de kan identifieras. Bigårdarnas läge anges på karta.

Du ska ange hur du flyttar bisamhällen i registret över bigårdarna. Här ska även anges när skattning skett, när samhällen behandlats mot sjukdomar och varroa samt när de utfodrats och med hur mycket. Varje kärl av den slungade och lagrade honungen ska förses med en kod, ett batchnummer.

Ekonomi

Varför är antalet ekologiska biodlare idag då så lågt? Attityden har under senare år ändrats mot en mer positiv inställning bland biodlarna men fortfarande anses, från en del av biodlarledet, ekologisk biodling som något onödigt. "Min honung är minst lika ekologisk som din".

Att vara ekologisk biodlare innebär en del merarbete, vilket främst gäller varroa-behandlingen. Att skära drönaryngel under försommaren tar mycket tid i anspråk och vid en större biodling kan det vara nödvändigt att anställa extra arbetskraft för detta. I gengäld slipper man dryga utgifter för kemiska läkemedel.

Att sockret till invintring är mer än dubbelt så dyrt som för konventionellt socker, innebär också att biodlare kan vara skeptiska till att certifiera sig. Eftersom du inte får vandra till konventionella odlingar av oljeväxter, frukt- och bärödlingar kanske du får lägre skördar och ingen pollineringsersättning.

Certifierings- och kontrollkostnaderna kan också vara tillbakahållande. Det krävs ett visst antal samhällen för att kompensera dessa utgifter. De tre kontrollorganisationernas priser skiljer idag inte så mycket åt och alla har något lägre kostnader för biodlare med färre än 20–30 samhällen.

Merkostnaden per samhälle för en ekologisk biodlare ligger på cirka 230 kr eller 4,50 kr/kg honung vid en skörd på 50 kg per samhälle om man har 50 samhällen. Färre samhällen ger ökad kostnad. Denna merkostnad är i regel fullt möjlig att få ut av kunden eller affären samtidigt som det är lättare att sälja sin honung. Summorna är exklusive moms och utan merkostnad för vax. Vaxkostnaden kan uppskattas till mellan 50 öre och 1 krona per kg honung beroende på antal samhällen och skörd om man lämnar vaxet till godkänt vaxrenseri.

Regler

Reglerna för biodling omfattar hela kedjan från inköp av djur, foder och vax till den färdiga produkten. Certifiering innebär att en oberoende part intygar överensstämmelse med specificerade krav.

EU:s regelverk är grunden för alla regelverk avseende ekologisk biodling. Andra regelverk, som KRAV och biodynamisk bi-odling följer EU:s regler men har därutöver en påbyggnad i sina regelverk. Regelverket uppdateras löpande och det är därför viktigt att med jämna mellanrum kontrollera Jordbruksverkets och certifieringsorganisationernas webbplatser.

Alla produkter som saluföres som ekologiska ska förses med EU-märket för ekologisk produktion.

Kontroll

Varje år kontrolleras din biodling av ett kontrollorgan. Sådana företag är Kiwa Sverige (tidigare Aranea), Smak och HS certifiering

Kontrollengår tillsått du med din revisor går igenom årets arbete. Du ska kunna visa att du skött din biodling enligt regelverket. Du ska också visa kvitton för inköp av foder med mera. Revisorn gör även besök i dina bigårdar.

Den ekologiska honungen som bina drar in på naturmarker är ofta mycket smakrik och varierande i färg.

Mer information

Ekologisk biodling. Jordbruksverket.
www.jordbruksverket.se > Djur › Bin och humlor.

Sjukdomar, parasiter och skadegörare i bisamhället.
Ingemar Fries & Preben Kristiansen,
2009 Förenade Bigårdar Förlag.

Varroabekämpning med ekologiska metoder.
Jordbruksverket. Jordbruksinformation 10-2001.

Bekämpning av varroakvalster med spärboxmetoden.
Jordbruksverket. Jordbruksinformation 7-2003.

KRAV:s regler finns på www.krav.se.
Reglerna är under revidering 2013.

Regler för biodynamisk biodling:
Svenska Demeterförbundet www.demeter.nu.

Jordbruksverket • 551 82 Jönköping • Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

ISSN 1102-8025 • JO13:3

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden